

İSED

İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi

Cilt II, Sayı 2, Aralık 2022

Makale Adı /Article Name

MARKSİST EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ
BAĞLAMINDA *BACAYI İNDİR BACAYI*
KALDIR HİKÂYESİ

IN THE CONTEXT OF MARXIST
LITERATURE CRITICISM THE
STORY OF *BACAYI İNDİR*
BACAYI KALDIR

Yazar

Alper CİNOLU

Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans

Öğrencisi

e-mail: alpii37@gmail.com, ORCID NO: 0000-0002-8916-7653

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 30 Kasım 2022

Kabul Tarihi: 20 Aralık 2022

Yayın Tarihi: 31 Aralık 2022

Kaynak Gösterme

Cinoğlu, A. (2022). Marksist Edebiyat Eleştirisi Bağlamında *Bacayı İndir Bacayı Kaldır* Hikâyesi. *İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 2 (2), s.69-78.

Ek Beyan: Yazar etik kurulu onayı belgesinin gerekmediğini belirtmiştir.

İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi

Cilt II, Sayı 2, Aralık 2022

Özet

Bir felsefe olan Marksizm her alanda olduğu gibi sanatı dolaylı olarak edebiyatı da etkilemiştir. Marksist sanat anlayışı Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi'nde devletin resmi bir edebiyatı olmuş ve Toplumcu Gerçekçi olarak adını değiştirmiş toplumun istekleri doğrultusunda eserler vermeye başlamıştır. Bu felsefe ve akım her toplum gibi Türk toplumunu da 1930'lu yıllardan itibaren politik, felsefe, ekonomi ve sanat alanlarında yeni çağrışımlar açmaya başlamıştır. Özellikle köy enstitüsü çıkışlı öğretmenler edebiyatla ilgilenmiş ve bu bağlamda öğretmenlik yaptıkları yerlerdeki köy halkının dertlerini Marksist felsefe açısından ele alarak eserlerini bu doğrultuda yazmaya başlamışlardır. Hikâye ve roman türlerinde önemli eserler veren Sadri Ertem Toplumcu Gerçekçi akımından etkilenmiştir. Sadri Ertem, babasının asker olması ve görev yerinin değişmesinden dolayı farklı illerde ve köylerde bulunmuş ve köy halkını yakından tanıma fırsatı yakalamıştır. Sadri Ertem'in felsefe ile uğraşması ve felsefe öğretmenliği yapması da onun Marksist felsefeye yönelmesine ve bu bağlamda eserlerinde Marksist edebiyat eleştirisinin oluşmasına katkı sağlamıştır. Sadri Ertem'in bu eseri köy halkının dertlerini konu almıştır. Bu eserde özellikle köyden kente göçü, köylülerin rolü gibi konulara değinilmiştir. Bu eser üzerinde yapılacak incelemelerde sınıf ayrımı gibi konulara değinilmiştir. Bu çalışmada Marksist edebiyat eleştirisinden kurumsal açıdan bahsedilmiş bu kuram Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi yazar olan Sadri Ertem'in Bacayı İndir Bacayı Kaldır adlı hikayesi üzerinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Marksizm, Marksist Edebiyat Eleştirisi, Toplumcu Gerçekçilik, Sadri Ertem Bacayı İndir Bacayı Kaldır

Abstract

Marxism, which is a philosophy, has indirectly affected literature as well as art in every field. The Marxist understanding of art became an official literature of the state at the Congress of the Soviet Writers' Union and changed its name as Socialist Realist and started to produce works in line with the demands of the society. This philosophy and movement started to open new associations in the fields of politics, philosophy, economy and art in the 1930s in Turkish society as in every society. Especially the teachers who came out of the village institute were interested in literature and in this context, they started to write their works in this direction by addressing the problems of the village people in the places where they taught in terms of Marxist philosophy. Sadri Ertem, who wrote important works in story and novel genres, was influenced by the Socialist Realist movement. Sadri Ertem has been in different provinces and villages due to his father being a soldier and changing his place of duty and had the opportunity to get to know the village people closely. The fact that Sadri Ertem was engaged in philosophy and worked as a philosophy teacher also contributed to his orientation towards Marxist philosophy and in this context to the formation of Marxist literary criticism in his works. This work of Sadri Ertem is about the problems of the village people. In this work, especially issues such as the migration from the village to the city and the role of the villagers are mentioned. In the analyses to be made on this work, issues such as class distinction are mentioned. In this study, Marxist literary criticism is mentioned from an institutional point of view and this theory is analysed on the story of Sadri Ertem, a socialist realist writer in Turkish literature, titled *Bacayı İndir Bacayı Kaldır*.

Key Words: Marksizm, Marxist Literary Criticism, Social Realism, Sadri Ertem, Bacayı İndir Bacayı Kaldır

Giriş

Marksist felsefe 1848’li yıllarda Karl Marks ve Friedrich Engels’in fikirleri üzerinden hareketle ekonomi tabanlı olup felsefe, politika, tarih, sosyoloji gibi toplumun tüm değerlerini etkilemiş, sanatı ve dolayısıyla edebiyatı da etkisi altına almıştır. Marks ve Engels’in edebiyat ile ilgili doğrudan düşünceleri yoktur, hatta yazmış oldukları mektuplardan edebiyat ile ilgili fikirlerini öğreniriz. Marksist felsefe sanatın sırf sanat olduğu için yapılması gerektiğini düşünmez, sadece sanatçının istekleri doğrultusunda yapılmasını değil, aynı zamanda kültürü de etkilemesini, sanatın fikir üretmeye yönelik olmasını ve sanatçının kültürünü de etkilemesi gerektiğini savunur. Sanatçı sanatını yaparken dış dünyaya karşı fikirlerini aktarır. Marksist sanata göre sanatçı insanlara doğruyu söylemelidir.

1848’lerde *Komünist Manifesto* ile şekillenen ve 20. yüzyılda bir sistem haline gelen Marksist felsefe, aşağıdaki temel ilkelere dayanmaktadır:

- İnsan hayatı ekonomi üzerine kuruludur. Başka bir deyişle, toplumun ekonomik durumu bir kişinin hayatını belirler.
- Emek, üretimin ana faktörüdür.
- Üretim araçlarına sahip olan, halkı sömüren ve yoksullaştıran kapitalistlerdir.
- İşsiz ve hiçbir üretim aracına sahip olmayan işçiler ezilen halktır.
- Toplumun temel sorunu, burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf mücadelesidir.
- Proletaryanın oluşturduğu komünist devletler sadece geçici aşamalardır.
- Bu sorunlara ideal çözüm, sınıfların ortadan kaldırılması ve sınıfsız bir toplumun yaratılmasıdır.
- Bu topluma komünist toplum denir.
- Komünist toplumun temel amacı halkın ihtiyaçlarını karşılamaktır.
- Bu nedenle özel mülkiyet kaldırılacaktır.

Yaşanan savaşlar, halk ve iktidarın kopuk olması, halkı küçümseyen burjuvanın oluşması ve insanların fakirleşmesi ve emeklerini alamamasından dolayı bu felsefe tüm dünyayı etkisi altına almış ilerleyen süreçte birçok sanatçı Marksist felsefeden etkilenerek eserler vermeye başlamış ve bu felsefeyi bir sistem haline getirmiştir.

Marksizm ve toplumcu gerçekçilik arasındaki ilişki, toplumsal hareketlerin çoğunlukla siyasal söylemleri üzerinden kavranışının temelidir. Marksizm, sosyal değişim ve gelişim için toplumsal söylemlerin önemli bir rol oynadığını vurgularken, toplumcu gerçekçilik ise bu siyasal söylemlerin toplumsal gelişimin bir sonucu olduğunu belirtir. Her iki yaklaşım da insanların toplumsal hareketleri ve kurumlarının siyasal ve ekonomik güçler arasındaki ilişkilerin anlaşılmasının önemli olduğunu vurgulamaktadır. “Toplumcu gerçekçiliğin ilkelerinin büyük bir kısmı Belinski, Çernişevski, Dobrolyubov gibi isimler tarafından formüle edilmiş olmakla beraber asıl kurucusu Maksim Gorki’dir. Toplumcu gerçekçiliğin önemli kavramları olan devrimci romantizm ve olumlu tip Gorki tarafından formüle edilmiştir.”(Oktay, 2003:74)

Marks ve Engel toplumda alt ve üst sınıf olmak üzere iki sınıf olduğunu ve bunların çatışmasını anlatırken yaşanan sıkıntıları (emek sömürüsü, din sömürüsü, zengin- fakir ilişkisi, sosyal adaletsizlik) dile getirmişlerdir. “Toplumcu gerçekçi eserler çatışma yerine “bireylerin gelişmesine olanak sağlayacak; onları ruhsal ve fiziksel çöküşten, aktöresel yozlaşmadan kurtaracak bir düzeni yansıtmayı amaçlar.” (Özdemir, 1981:115)

Toplumdan kopuk bir edebiyat düşünülemez. Dönemin şartları insanı etkilediği gibi insanı merkeze alıp anlatan hikâye ve romanı da etkiler. Marksist felsefenin edebiyata yansımaları olan Marksist eleştiri, Rus edebiyatından dünyaya yayılmış Stalin zamanında “Toplumcu Gerçekçi” adıyla devletin resmi edebiyatı olmuştur. Köylü- Ağa çatışması, zengin- fakir ilişkisi, ezilen işçi ve emek sömürüsü gibi Marksist felsefenin dikkat çektiği konular Türk toplumunda yaşanmasından dolayı Marksist felsefe kabul görmüş, halka ve köylüye açılan edebiyatçılar ile bu sıkıntılar sanat eserlerinde anlatılmıştır. Bu çalışmanın ilk bölümde Marksist Felsefe oluşumu ve edebiyata yansımaları anlatılmış ikinci bölümde Türk edebiyatının ilk toplumcu gerçekçi romanı *Çıkrıklar Durunca*’nın yazarı Sadri Ertem’in “Bacayı İndir Bacayı Kaldır” adlı hikâyesi Marksist eleştiri bağlamında incelenmiştir.

1. Marksist Edebiyat Eleştirisi

Marksist sanatçılar, sanatın amacının, gerçeklikleri gözler önüne sermek, emekçilerin ve fakirlerin durumunu ortaya koymak ve daha çok insanın emeğine dayanan bir sanat yaratmak olduğunu savunmuşlardır. Sanatı, sadece zevk için yapılan ve kullanıcılarının ihtiyaçlarına göre şekillenen bir aktivite olarak görmek yerine, toplumu değiştirmenin bir aracı olarak kullanmaya çalışan, politik bir araç olarak görmüşlerdir. Bu anlayışa göre, sanatçıların amacı, gösterdikleri gerçeklerin farkına varmalarını sağlamaktır. Marks ve Engels’in sanat üzerine herhangi bir çalışmaları yoktur, onların sanat hakkındaki fikirlerini yazmış oldukları mektuplardan öğreniriz.

“Estetik üzerine ne Marks bir eser yazmıştır ne de Engels. Ama genel Marksist kuram içinde sanatı ekonomik yapıya bağlamakla Marksist estetiğin temel ilkesini yerleştirmişlerdir. Bundan başka Marks’ın olsun, Engels’in olsun, çeşitli vesilelerle, başka eserler içinde ya da mektuplarında edebiyatla ilgili olarak söyledikleri sözler bugün hala Marksist estetikçilerin dayandıkları temel ilkeleri oluşturur.” (Moran, 2018:42).

Marks ve Engels edebiyatı sevmelerine rağmen zamanları olmadığı için sanat ve edebiyat ile ilgili bir çalışma yapmamışlardır. Marks’ın “Eleştiri alanında tamamlanmış tek yazısı Fugene Sue’nun *Les Mysteres de Paris* adlı romanıdır. Yine uzunca sayılabilecek bir yazısı da Ferdinand Lassalle’in Franz von Sickingen adlı tragedyası üzerinedir.” (Moran, 2002: 43)

Marksist felsefede alt yapı ve üst yapı olmak üzere iki temel yapı vardır ve Marksist felsefe bunlar arasındaki ilişkiyi anlatır. “Altyapı bir toplumun ekonomik yapısını, işçi, memur, çiftçi gibi üretici güçlerin belirli bir gelişme aşamasına karşılık veren üretim ilişkilerinin bütünüdür. Üstyapı ise toplumdaki hukuksal, siyasal, felsefi, sanatsal, ahlaksal ve bilimsel anlayışla bunların karşılığı olan kurumların (parti, üniversite, ordu, parlamento, sendika vb.) bütünüdür.” (Kolcu, 2008: 57)

Altyapı; üretim araçları, üretim güçleri, üretim ilişkileri gibi toplumun üzerine kurulduğu değerlerden oluşurken üstyapı felsefe, din, sanat, bilim, ahlak gibi kültür kurumlarından oluşmaktadır. Altyapı ile üstyapıyı birbirinden ayırmak gerekir. Toplumu yönlendiren ekonomi olduğu için altyapı üstyapıya göre daha önemlidir ve üstyapıya yön verir.

“Her iki yapı da birbirine etkide bulunur. Üretim biçiminin, ilişkilerinin ve güçlerinin oluşturduğu ekonomik altyapı, toplumda temel belirleyici unsur olarak ele alınır, üstyapıya şekil verir, onu belirler.” (Kızılçelik,1994)

Marksist felsefede hiyerarşik tabakalaşma ve sınıflar vardır ve bunlar arasında çatışmalar görülür. Marksizim, üreten sınıf olan işçi sınıfını öne çıkarmak, alt tabakanın ezilen tarafın yanında olmak ve burjuva denilen edebî çevreyi ortadan kaldırmak ister.

Marksist eleştiri zamanla aydınlar tarafından bir sistem haline getirilir. Marksizmin ilk sanat teorisyeni Plehanov, sanatın kökeninin iş olduğunu söyler, bu sebeple sanatın toplumun ihtiyaçlarını karşılama gerektiğini dile getirir. Plehanov’a göre sanatta öncelik eserin topluma bir yararının dokunup dokunmadığı olmalıdır, Plehanov bu görüşüyle estetiği ikinci plana atmış olur. Plehanov “iş” kelimesi üzerinde çok durur çünkü yaşamayı idame ettiren iş olduğu gibi sanat veya felsefe gibi üst yapıdaki değerler de iş hareketi ile gerçekleşir. Her sanatçının ideolojisinin olduğunu ve bu ideolojiyi eserlerinde yansıttığını söyler. Sanatçı eserinde işçi sınıfından bahsediyor ise sanatçının işçi sınıfının bir üyesi olduğu, zengini anlatıyorsa kapitalist sınıfın üyesi olduğu görülür. (1987:85)

Lucaks, Marksist eleştirinin realizmin temellerinden oluştuğunu, eserlerde toplumu yönlendirecek karakterlerin olmasını ancak gerçeklikten de uzaklaşmaması gerektiğini söyler. “Lucaks’a göre devrimci romantizm; toplumcu gerçekçiliğin fena uygulanmasından doğan, gerçekliğin zenginliğini, güzelliğini verebilmekten yoksun doğalcı edebiyatın yavanlığından kurtulmak için başvurulan bir çaredir.” (Moran, 1991: 57)

1934 yılında Jdanov’un konuşmasıyla açılan Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi’nde Marksist eleştiri kavramı “toplumcu gerçekçilik” olarak adlandırılır, yine bu kongrede sanatın işlevinin devlet kontrolü altında toplumun yararına eserler verilmesi gerektiği kararı alınır. Tahir Abacı ise toplumcu gerçekçiliği şöyle tanımlar: “Gerçekliğe diyalektik yöntemle ve materyalist anlayışla yaklaşımın sanat planındaki adı “sosyalist gerçekçiliktir.” (Abacı, 1980: 20)

Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi’nde sanatın bireysellikten çıkıp topluma faydasının olması gerektiğini savunarak toplumcu gerçekçilik terimini ilk kez kullanan Gorki, Sosyalist gerçekçiliği sosyalizme ulaşmada bir araç olarak görür. “Sosyalist gerçekçiliğe göre yaşamın amacı, insanın doğa güçlerini yenmek, sağlıklı ve uzun ömürlü olmak, yeryüzünde yaşamak mutluluğuna erişmek konusundaki değerli kişisel yeteneklerini dilediğince geliştirebilmesidir.” (Bezirci, 1979: 21)

1940 sonrası toplumcu gerçekçilik akımı Türk sanatını da etkilemiş, sosyalist felsefenin etkisiyle yazarlar eserlerini bu yönde yazmaya başlamışlardır. Moran, toplumcu gerçekçiliğin Sabahattin Ali’nin 1937’de yayınlanan Kuyucaklı Yusuf romanıyla temellerinin atıldığını belirtmiş, bu akımın esas niteliğini ise 1950-1975 yılları arasında özellikle Anadolu kırsal hayatını konu edinerek değişen toplumsal düzendeki çarpıklıklar ve eşitsizlikleri odağına almasıyla ortaya koyan ve köy edebiyatı, Anadolu edebiyatı gibi isimlerle anılan bir edebi yönelimin belirginleştiğini söylemiştir. (Moran, 2016: 7-8)

2. **Marksist Edebiyat Eleştirisi Bağlamında Bacayı İndir Bacayı Kaldır Hikâyesi**

Cumhuriyet Döneminin önemli yazarlarından olan Sadri Ertem, 1929 yılında Vakit gazetesinde yazmış olduğu “*Çıkrıklar Durunca*” ile Türk romanında işçi haklarını işleyen ilk toplumcu gerçekçi roman olmasından dolayı dikkat çekmiştir. Romanda Bolu çevresinde yerli mal üreten üreticinin devlet

adamlarının ve ağaların desteği ile ucuz Avrupa mallarının getirilmesinden dolayı ekonomik sıkıntı çekmeleri ve isyan etmeleri, bu isyanların başta ekonomik sonra dini boyuta ulaşarak toplumdaki çatışmaları anlatılır. Sadri Ertem eserlerinde estetik kaygıdan çok halkı aydınlatmak, halka mesaj vermek ister.

2.1 Ezen-Ezilen, Zengin- Fakir, Güçlüler ile Güçsüzlerin Çatışması

“Bacayı İndir Bacayı Kaldır” adlı hikâyede kandırılan köylünün elinden arazisinin bedavaya alınarak topraksız kalması ve kendi toprağında işçi durumuna düşmesi anlatılmaktadır. Hikâyede ezilen kandırılan köylü ile gözünü köylünün topraklarına diken maden ocaklarının sahipleri arasında çatışma yaşanmaktadır. “Ertem, yeni kurulan bir devlette yeni ortaya çıkan sınıfları savunmaya çalışırken, son derece mekanik ve şematik bir şekilde sömüren/sömürülen işveren-ağa/köylü-işçi ilişkisini anlatır.” (Enginün, 2006: 285) Bu sömürü ilişkisi, köylülerin işçi olarak sömürülmesi veya işverenlerin istifade etmesi ve bu çoğu durumda işverenlerin köylülerin haklarını ihlal etmesi anlamına gelir. Sömürü ilişkisi, köylülerin çalışma koşullarının kötüye kullanılması, çalışma saatlerinin uzatılması, ücretlerin düşürülmesi veya ödenmemesi ve köylülerin zorunlu olarak köylülük ilişkilerinden kurtulup çalışmalarını sürdürmeye zorlanması durumunda ortaya çıkar. Köylüler, çoğu zaman, sömürücülerin baskısı altında çalışmak zorunda kalırlar. Ayrıca, köylülerin çalışma haklarının ihlal edilmesi veya kötüye kullanılması da sömürü ilişkilerinin bir sonucudur.

“Toplumcu gerçekçilik, özel mülkiyete dayanır kişiler ile buna yol açan bilinci olduğu kadar, toplumcu düzenin özgürce ilerleyişini engelleyecek her türlü şeyi de ödün vermeksizin kapsamlı ve özlü bir eleştiriye tabi tutar. Toplumcu gerçekçilik, kapitalizmi ve kapitalizmin yol açtığı toplum yaşamını düpedüz reddettiği için yanlıdır.” (Suçkov, 1982: 220) Toplumcu gerçekçilik, insan haklarının, doğal çevrenin, ekonomik adaletin, eşitlik ve özgürlüklerin, tüm topluluklar arasında bir denge oluşturmak üzere korunmasını savunur. Toplumcu gerçekçilik, kapitalist sistemlerin çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan toplumsal eşitsizlikleri ve kötülükleri yaratan etkilerini eleştirmesini öngörür. Toplumcu gerçekçilik, toplumların çoğulculuğu ve eşitliği güçlendiren düzenlemeleri ve kuralları geliştirmeyi öngörür.

Hikâye bereketli topraklar olarak bilinen Lokman köyüne maden ocakları müdürünün gelmesi ile başlar. Köyün havası, toprakların verimliliği, köyün güzelliği maden ocakları müdürünü etkilemiştir. Hikâyede sermaye sahibi olan bu maden ocakları müdürü kapitalist rejimin temsilcisidir.

Buğulu erikler, güneşin altında kıpkızıl alevden bir yuvarlak gibi yanan narlar, kâh kütüklerinden, kâh bir çardağın üstünden dalgın dalgın vücutlarını salıveren iri taneli üzümler, sonra beyaz, tertemiz kiremitli evler, temiz elbiseli çocuklar onun tahmininde aldanmadığını gösterdi. “Gümüşlükürşün” Maden Ocakları Müdürü bu güzel, bu şirin ve zengin ovaya denebilir ki ilk bakışında hayran oldu. (s. 1)

Gümüşlükürşün Maden Ocakları Müdürü, bu güzel ve zengin ovanın çeşitli özelliklerinden etkilenmiştir. Özellikle bu köyün sakinlerinin çalışarak elde ettikleri güzel görünüm ve hayat kalitesi, bu köyün önemini ortaya koymaktadır. Köyde çok sayıda yeşil alan ve bitkiler bulunmaktadır. Bu bağlamda köy, kapitalist olan maden ocakları müdürünün dikkatini çekmiştir.

2.2 Toprak Sorunu

Marksist edebiyat eleştirisinde toprak sorunu, küçük köylülerin topraklarının büyük arazi sahiplerinin eline geçmesi ve küçük köylülerin sömürülmesi ile ilgili sorundur. Toprak sorunu, Marksist düşünce, teori ve siyasette merkezi bir konudur. Toprak sorunu, sınıf, ekonomik kalkınma ve sosyal adalet

konularıyla yakından bağlantılıdır. Marksizm'de toprak, üretim araçları ve üretim ilişkilerinden oluşan toplumun ekonomik temelidir. Toplumun üst yapısı toprak üzerine kuruludur.

Hikâyede köylünün tek geçim kaynağı toprağıdır ve bu toprağın verimli olmasından dolayı burjuvayı temsil eden müdürlerin dikkatini çekmiş ve müdürler köylünün topraklarını ele geçirmek istemişlerdir. Köylünün toprakları o kadar bereketlidir köylü topraklarını öve öve bitiremez. Maden ocakları müdürü ile bir sohbetlerinde köylü toprakları için şöyle söyler:

– Hey Çelebi... Lokman Hekim ölüme çareyi burada buldu, kitaba yazdı. Neylemeli ki kitap suya düştü, eridi... Ölüme çare bulamadı ama, Lokmanın kitabının eriyen yaprakları buranın topraklarına karıştı. Onun için buraya ne eksek biter., çıplak ayakla basan hemen insan çıkar... bire elli buğday buradan gayri nerede var? (s. 2)

Lokman köyünün bereketli topraklarına maden ocaklarının müdürü gözünü diker ve kurnazlık yapıp topraklarını satmaları için köylü ile içli dışlı olmaya, onlara misafir olmaya başlar. Arazi sahiplerini tek tek yanına çağırır ve köyü çok sevdiğini, köylülerin göstermiş olduğu misafirperverliği çok beğendiğini, şehri bırakıp köyde yaşamak istediğini söyler ve arazilerini satın almak istediğini belirtir. Ancak köylüler topraklarının değerli olduklarını bilmekte ve pahalı olduğunu söylemektedirler:

– Ben bu Lokman Köyü'nü çok beğendim. Belki de çocuğumu, çocuğumu alıp burada yerleşmek de mümkün olur. Hele sizden çok memnunum, nerede Avrupa'nın o dalavereci insanları... Ben burada kendimi emniyet içinde görüyorum... bana biraz tarla satmaz mısınız?

– Satarız... Ama dönümü elli liradan aşağı idare etmez... Başka türlü veremeyiz. (s. 2)

Fiyatı fazla bulan müdür, kendi gibi düzenbaz olan maden ocaklarının işletme müdüründen yardım ister ve köylüyü kandırmanın yollarına bakarlar ve kötü niyetli bir plan hazırlarlar:

– Bilsen şurada bir çiftlik sahibi olmak hem maden için kârlı olacak hem de bizim için... Seninle de ortak olurduk... bir çaresini bulsak da biraz toprak alabilsek... Çok para istiyorlar... böyle satın almanın imkânı yok... İşletme Müdürü:

– Fazla düşünceye lüzum yok... Kolay iş... – Nasıl... Nasıl? İşletme Müdürü gülümsedi:

– Çok kolay... Bacayı şöyle biraz indirdin mi, iş bitti demektir. O zaman dönümünü on kuruşa pahalı deriz. “Kezzap”, “Zaç yağı”(Demir sulfat) nelere kadir değildir.

– Vallahi sen dahisin. Fakat bacanın kısaltılması için bir sebep?

– Düşündüğün şeye bak... Onu Haçik'e bırak... o, köylülerin ağzından girip, burnundan çıkmayı mükemmel becerir. – Sahi yapar mı dersin? (s. 2)

Bu plana göre fabrikanın bacasını indirerek çıkacak olan kirli havanın etkisi ile köylünün ve topraklarının etkileneceğini ve istedikleri fiyatlara arazileri alacaklardır, ancak köylü ile sınıf farkı olduğundan onları ikna etmeleri gerekir, bu nedenle köylünün arasından Haçik adında ağzı iyi laf yapan birinden para karşılığında yardım alırlar. Toplumcu gerçekçi eserlerde burjuva olan sınıfa alt yapıdan yardım eden, dalkavukluk yapan bir grup vardır

2.3 Din İstismarı

Toplumcu gerçekçi eserlerde en önemli temalardan biri de din istismarıdır. Din kullanılarak halkın kandırılması, işçi-emekçinin haklarının çiğnenmesi özellikle din adamlarının kutsal kitapları kendi çıkarları doğrultusunda kullanması eserlerde işlenmiştir. “Bir üstyapı unsuru olarak din ve dinle ilgili meseleler de sosyal gerçekçi sanatta özellikle de romanda her zaman işlenmiş ve bir eleştiri unsuru olarak görülmüştür.” (Uslucan, 2006: 110) Köyde itibarı olan ama para karşısında köylüyü satan Haçik,

köyde yatan zat-ı şerifin boyundan uzun bacanın olamayacağını söyleyerek fabrika bacalarının indirilmesi konusunda köylünün dini duygularını kullanarak köylüyü kandırmıştır:

“Marksist eserler incelendiğinde Tanrı tasavvurunun bireysel din ve kurumsal din gibi iki ana gruba ayrıldığı görülmektedir. Bireysel din, yaşam karşısında zayıf bir konumda olan birey için dinin bir sığınma aracı ve çare olarak görülmesidir. Kurumsal din ise mevcut konumlarını korumak ve devam ettirmek isteyen kişilerin dini bir araç olarak kullanması durumudur. (Kılıç, 2015: 68)

Hikâyede Kılıç'ın bahsettiği gibi Haçik kurumsal dini kullanarak Müslüman olan köylüyü türbe gibi değerlerle kandırır ve patronlarının istediklerini köylüye yaptırır:

Haçik, anlattı:

– Söz aramızda... Görüyorsunuz ya... yatırın başı ucundaki şu selviyi... bir de öteye bakın koskocaman baca!.. Şimdiye kadar zatı şerifin selvisinden daha yüksek bir şey var mıydı? Bütün köylüler:

– Yoktu...

– Şimdi?..

– Şimdi var...

– Baca... – Baca... Baca evet... Evet.

– Acırım size... Vallahi iki gündür gözüme uyku girmez oldu. Zatı şerifler çok kızgın şeylerdir. Hep birden seslendiler: – Doğru... Kabahatimiz var... Fakat ne yapalım el adamı dinler mi hiç.

. – Dinletmeli!.. İnceli kalınlı, genç ihtiyar sesler:

– Doğru, doğru!.. Fakat Frenk'tir anlamaz ki... – Ben giderim... Köylüler bacanın yarıya kadar indirilmesini istiyorlar, derim anlatırım... O da Müslümanların dinine hürmet eder... Müslüman dostudur. (s. 3)

Bir toplumda, insanlar arasındaki ilişkilerin bir sömürü ilişkisi şeklinde ifade edilmesi, sömürünün varlığı ve yaygın olmasının göstergesidir. Sömürü, insanlar arasında zorla, zorbalık ve baskı uygulanarak bir tarafın diğer tarafın çıkarını hiçe sayarak kendi çıkarını sağlamasıdır. Sömürü, sadece mali değil, aynı zamanda güç, kültür, cinsiyet, etnik köken, yaş, cinsel yönelim, dini inanç veya özürülülük gibi alanlarda da görülebilir.

2.4 Eğitim ve Kültüre Dair Sorunlar

Marksist edebiyat eleştirisinde eğitim anlayışı; kapitalist sistemin üretim, dağılım, tüketim ve toplumsal ilişkileri içerisinde kaynaklanan sorunları, sınıf mücadelesi aracılığıyla çözmek için eğitim yolunu kullanan bir eğitim anlayışıdır. Marksist eğitim anlayışının temel amacı, sınıflar arasında yer alan kapitalist sistemin ürettiği fakirliği, sömürüyü, ayrımcılığı, eşitsizliği ortadan kaldırmak için toplumu sosyalist bir topluma dönüştürmektir. İnsanların sınıflandırılması, onların toplumdan ayrıştırılmasına neden olmaktadır. Eğitim, insanların kendi kimliklerini keşfetmelerine ve toplumun bir parçası olarak kabul edilmelerine yardımcı olmalıdır. Marksist eğitim anlayışı, eğitimin sadece bireysel gelişim değil, aynı zamanda sosyal gelişim olduğunu savunmaktadır. Bireysel gelişim, kişinin sadece kendi kendisini geliştirmesi anlamına gelmez; aynı zamanda toplumun gelişmesine katkıda bulunmalıdır. Eğitim, insanlara sadece bilgiyi aktaramaz; aynı zamanda sınıf farkının kaldırılmasına katkıda bulunarak, insanların sınıf, cinsiyet, ırk, din ve kültürel kimlikleri ne olursa olsun, toplumun diğer bireyleriyle eşit bir şekilde karşılaştırılması gerektiğini savunur. Hikâyede köylülerin eğitimsizliği ve cahilliğinden dolayı tek geçim kaynakları olan topraklarından oldukları anlatılır:

Artık buradaki rüzgârlar Samdan başka bir şey değildi. Ovada ancak ölüm ekildi ve sefalet biçildi, şen sesli, dolgun vücutlu, gözleri parlak, sevimli zeki hayvanlar, yavaş yavaş ahmaklaştı. Öküzler zayıf, nesli tükenen bir akrep haline geldi. Atlar kişnemeyi, koşmayı unuttular. Sarsak başlı, düşünceli bir acayip mahluk haline girdiler, sanki bir kaplumbağa... İki sene sonra uzaktan ses, müdürün kulağının memesini bir diş gibi kapan köpeğin tüyleri döküldü. Karnı sırtına yapıştı. Artık bağırıyor, güç halle ağzını açarak havlamanın taklidini becerabiliyordu. Bir hayalet gibi yavaş yavaş sürüklenen hayvanlar da kimi ahırlarından çıkmaya takat bulamadı, kimi düştü öldü, kimi yatalak hasta oldu.

İnsanlar da soldular. Sert kemiklerin üstünü, buruşuk bir deri kefenledi. Dudakları kurumuş yosunlara benzedi. Yeşilimsi beyaz ölü rengi fersiz gözlerin etrafını kapladı. Kır yollarında cıvıldaşan insanlar bir hayal oldu. Artık köy halkı değneklere dayanarak, öksüre öksüre ve iki adımda durup dinlene dinlene dolaşabiliyordu. Tümünün ciğerlerini kurşun tozu kapladı. Atların üstüne elini dokundurmadan hoplayan eski süvari çavuşu şimdi yerinden kalkmak için koltuk değneğin ve birkaç adamın yardımını bekliyor. (s. 4)

Haçık, köylü ile konuştuğundan sonra fabrika müdüründen bacayı indirmesini rica eder ve baca yarıya kadar indirilir. Köylüler, yatıra hürmet ettiklerini düşünürken düşmüş oldukları tuzaktan dolayı kendi felaketlerini hazırlamış olurlar. Bacanın inmesi köyün havasını bozmuş, bacadan zehirli gazlar köyü yaşanmaz hale getirmiştir. Bereketli topraklar gitmiş yerine verimsiz topraklar gelmiş köyde ekilen hiçbir şey yetişmez olmuş. Köydeki zehirli hava sebebiyle köylüler hastalanmaya, hayvanlar ölmeye başlamış köy yaşanmayacak bir yer olmuştur.

2.5 Göç Sorunu

Göçmen konusu, Marksist edebiyat eleştirisinde önemli bir yere sahiptir. Göç edenlerin toplumsal statüsündeki değişim, onların kültürel kimliklerindeki etkileri ve onların yerleşik toplumlarla etkileşimleri, Marksist kuramcılarının göç konusundaki analizlerini yönlendirmiştir. Göçmen konusu, ayrıca, sınıfsal mücadele kuramının önemli bir parçası olarak da görülmüştür. Göç kavramı, çoğunlukla sömürgeciliğin yarattığı yolcu trafiğinin bir sonucu olarak görülür. Ancak, sömürgecilik sadece bir göç nedeni değildir; aynı zamanda göçün bir sonucudur:

Köylüler son bir yardım diye Maden Ocaklarının Müdürüne koştular:

- Çelebi bize ne verirken ver de artık tarlaları satalım...
- Ağa iyi ama ne yapalım, Allah bir afettir verdi.
- Hani vaktiyle istemişsiniz de onun için söylüyoruz.
- İşe yaramaz ya... Ne istersin?..
- Ne olacak canım...
- Ben burayı mal olsun diye değil, size bir yardım olsun diye alacağım. Dönümü yarım lirada...
- Eh ne yapalım?... Peki olsun... (s. 4)

Çaresiz kalan köylüler topraklarını satın köyünden gitmek ister ve soluğu maden ocakları müdüründe alırlar. Toprakların verimsizliği ve havasından dolayı köylüler maden ocakları müdürüne arzilerini bedavaya yakın bir fiyata satarlar. Köylüleri kandıran maden ocakları müdürü hala köylülere yardım ettiği için bu verimsiz toprakları aldığını söyler.

2.6 Emek Sorunu

Marksist felsefe, emekçilerin sorununu önemseyen bir felsefedir. Emeğin kutsal olması, onun değerinin bilinmesi ve emekçilerin onurlu bir yaşam sürdürebilecekleri anlamına gelir. Marksist felsefe,

çalışanların sorunlarına önem verir ve onların haklarını savunur. Bu felsefe, çalışanların sömürülmesini, aşağılanmasını ve kölelik gibi durumlara karşı çıkar. Marksist felsefe, emekçilerin mutluluğu için çalışır ve onların sorunlarını çözmeye çalışır. Marksist felsefe, emekçi sınıfının sorunlarını ele alır. Emekçi sınıfı, çalışıp para kazanan insanların oluşturduğu sınıftır. Emekçiler, kendi çalışmalarından elde ettikleri kazançların sadece küçük bir kısmını alırlar. Emekçilerin çoğu, kazandıkları parayı hayatta kalabilmek için harcar. Bazıları ise, kazandıklarından daha fazlasını harcamaları gerektiği için borçlanırlar.

Hikâyede topraklarını satan köylülerin bazıları köyü terk etmiş, bazıları da aldıkları para az miktarda olduğu için maden ocaklarında amele olarak karın tokluğuna çalışmaya başlamıştır. Olayın trajikomik tarafı ise maden ocaklarında çalışan köylüler, köylerinden ayrılmadıkları için teselli bulup mutlu olurlar. Toplumcu gerçekçi eserlerde önemli temalardan biri de umut-umutsuzluktur. Hikâyenin başında köylünün umutlu iken topraklarını kaybetmesi ve parasız kalması köylüyü umutsuzluğa itmiştir. Ancak köyünden ayrılmayıp burada işçi olarak çalışması onlarda küçük de olsa bir umut oluşturmuştur:

Birçokları yamaçtan köyelerine baka baka, gülümseyerek bir taş parçası üstünde can verdi, sağ kalanlar ellerindeki para ile ne yapabiliirdi. Döndüler, dolaştılar, nihayet maden ocaklarına amele oldular. Bu da bir teselli idi, hem kazanacaklar, hem de köylerinden ayrılmayacaklardı. (s. 5)

Maden ocakları müdürü tüm toprakları köylüden almış, fabrika bacasının verdiği zararı yok etmek için bacayı eskisinden daha yükseğe kaldırtmıştır. Topraklar tekrar verimli hale gelerek köyün havası eskisinden daha güzel olmuş böylelikle köylü fabrika müdürü arasındaki çatışmada hileyle de olsa kazanan maden ocakları müdürü olmuştur:

“Yeni arıklar açıldı, toprak gübrelendi ve fabrika bacası tekrar yükseldi, hem o kadar ki, eski selvi onun yanında bir fidan gibi kaldı.” (s. 5)

Hikâyenin sonunda Yemen’den dönen köyün asker gençleri bıraktıkları köyü görememişler, gençler köyelerinin yerine ocak müdürünün çiftliği ile karşılaşmışlardır. Çiftliğin kâhyası köyünü arayan bu gençleri kovar ve hikâye biter:

Üç köyün Yemen’de esarete bulunup köye dönen askerleri şaşırdılar. Çiftlik kâhyası onları:

– Köy arıyoruz diye çiftlikte hırsızlık edeceksiniz. Burada köy, möy yok haydi... geldiğiniz yere... sizi açık gözler sizi... Defolun, yoksa jandarmaya haber veririm, diye başından savdı.

(s. 5)

Komünist Manifesto, Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından yazılmış bir yayındır. Manifesto, tarih içinde çok önemli bir etkiye sahiptir ve sınıf mücadelesinin temel ilkelerini ortaya koymuştur. İlk olarak, efendiler ve köleler arasındaki sınıflandırma vurgulanmıştır. Bu sınıflandırma, antik toplumun en temel bileşenlerinden biridir. Daha sonra, patriciuslar ve plepler arasındaki sınıf mücadelesi vurgulanmıştır. Patriciuslar Roma İmparatorluğu’nda en üst sınıfa, plepler ise en alt sınıfa aitti. Ardından, baronlar ve serfler arasındaki sınıf mücadelesi vurgulanmıştır. Baronlar, feodal toplumun en üst sınıfına aitti ve serfler ise en alt sınıfa aitti. Son olarak, ustalar ve kalfalar arasındaki sınıf mücadelesi vurgulanmıştır. Ustalar, üretim sırasındaki en üst konuma sahipti ve kalfalar ise en alt konuma sahipti.

“Efendiler ve Köleler, Patricius’lar ve Plepler, Baronlar ve Serfler, Ustalar ve Kalfalar Komünist Manifesto’nun başında yer alan bu ünlü sıralama, antik toplum ile feodal toplumda mücadele içindeki sınıflar sıralamasıdır.” (Beneton, 1991: 64)

Marksist eleştiride sınıf çatışması, sınıflar arası mücadele belirgin olarak görülür. Bu hikâyede köylülerin köpekleri cılız iken maden ocaklarının müdürünün köpeği iri ve heybetlidir:

Müdür, besili bir köpeğin bağırdığı yerde refahın derecesini anlayabilecek kadar tecrübeliydi, zeki idi, kısaca tam bu işin adamı idi. Hasta, yoksul köylerin cılız, tüyleri uyuzlaşmış, sesleri kısık köpekleri vardır. Zengin ve kibar köylerin muhafızları da mağrur, alınları yukarda ve heybetlidir. Sesleri dağdan dağa bir kasırga gibi hükmeder. (s.1)

Bu cümlede, besili bir köpeğin sesinden, köyün refah durumunu anlamak mümkün olduğu vurgulanmaktadır. Yoksul köylerde köpeklerin cılız ve sesleri kısık olurken, zengin köylerde köpeklerin alınları yukarıda ve heybetli olması, seslerinin güçlü olması bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bu, insanların köpeklerin seslerini kullanarak köylerindeki refah durumunu anlamamanın bir yolu olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Hikâyenin başında köylü ve maden ocakları müdürü arasında çatışma varken maden ocakları müdürünün köylünün topraklarını kurnazlıkla alması ile tarımla uğraşan köylünün yapacağı işin kalmaması ve köyünden ayrılmak istememesi sebebiyle köylü, maden ocaklarında amele olarak çalışmaya başlar ve bu çatışma işçi- patron çatışması olarak biter. Çiftçi konumdan işçi konumuna geçerek emekçi olan köylü ve emekçiliğin sömürülüşü anlatılmıştır. Köylü hikâyenin sonunda kapitalist rejimin kölesi olmuştur.

Sadri Ertem, hikâyeyi toplumcu gerçekçilerin bakış açısı olan realist bir anlatımla anlatmıştır. Hikâyede geçen şahıslar ve mekân adeta gerçek hayattan alınmış gibidir. Sadri Ertem sade, anlaşılır bir dil ve üslup kullanmıştır, bunda en büyük etken toplumcu gerçekçilerin eserlerinde estetik kaygı duymadan topluma bir mesaj vermek istemeleridir. Bu hikâyede Ertem’in, insanların zaafı olan din gibi konularda halka saf olmamaları, uyanık olmaları hakkında sosyal içerikli bilgiler verdiği görülmektedir. Sanatın her türlü dinsel ve töresel bağlardan kurtulması gerektiğini savunan toplumcu gerçekçiler eserlerinde bu konuları eleştirerek halkı aydınlatmak isterler.

Sadri Ertem bu hikâyede toplumcu gerçekçi yazarların önemli temalarından olan “özgürlük” temasının üzerinde de durmuş, özgürlüğün sadece sosyal alanda değil, siyasal ortamda ve ekonomik anlamda da olması gerektiğinden bahsetmiştir; nitekim hikâyede köylülerin topraklarını ucuza sattıkları için ekonomik olarak özgürlüklerini kaybederek karın tokluğuna maden ocaklarında bir köle gibi çalışmaya başladıkları görülmektedir.

Marksist felsefe, emekçilerin sorununu önemseyen bir felsefedir. Emekğin kutsal olması, onun değerinin bilinmesi ve emekçilerin onurlu bir yaşam sürdürebilecekleri anlamına gelir. Marksist felsefesi, çalışanların sorunlarına önem verir ve onların haklarını savunur. Bu felsefe, çalışanların sömürülmesini, aşağılanmasını ve kölelik gibi durumlara karşı çıkar. Marksist felsefesi, emekçilerin mutluluğu için çalışır ve onların sorunlarını çözmeye çalışır.

Toplumcu gerçekçilerin üzerinde durduğu kapitalizm, sömürülen-sömüren, ezilen- ezen çatışması gibi temel konuları, Marksizm bakış açısıyla anlatılan bu hikâyede köylünün bilgisizliğinden dolayı fakirleşirken zengininin daha da zenginleşmesi, köylünün üreten taraf iken ezilen işçi durumuna düşmesi

görülmektedir. Sadri Ertem, köylünün yaşadığı sıkıntıları anlatırken aynı zamanda din istismarı gibi bazı konularda toplumun kandırılabilceğini göstermek ve toplumu uyarmak istemiştir.

Kaynakça

- Abacı, Tahir, “*Sanatta Gerçekçilik Sorunu Üzerine Bir Deneme*”, Türkiye Yazıları, 1980
- Ertem. S. (1933). “*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*”, İstanbul, İstiklal Lisesi Talebe Kooperatifi Neşriyatından
- Beneton, Philippe, *Toplumsal Sınıflar*, (Çeviren: Hüsni Dilli). İletişim Yayınları, İstanbul, 1991
- Bezirci, Asım, “*Kapitalist Toplumda Sosyalist Gerçekçilik*”, Sayı:14, Cilt:3, 1979
- Kılıç, Enes, “*Marksizmin Din Anlayışı*”, Muđla Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015
- Kızılçelik, Sezgin, *Sosyoloji Teorileri 2*, Yunus Emre Yayınları, Konya, 1994.
- Kocabıyık, Deniz, *Necati Cumalı'nun Romanlarında Ve Hikâyelerinde Yapı Ve Tema*, Yüksel Lisans Tezi, Afyonkarahisar, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2006.
- Kolcu, Ali İhsan, *Edebiyat Kuramları*, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara, 2008.
- Marks Karl, Engels Friedrich, *Komünist Manifesto*, (Çeviren: Celal Üster, Nur Deriş), Can Yayınları
- Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları Ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.
- Moran, Berna, *Türk Edebiyatına Eleřtirel Bir Bakış 2: Sabahattin Ali'den Yusuf Atılgan'a*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016
- Oktay, Ahmet, *Toplumcu Gerçekçiliğın Kaynakları*, Everest Yayınları, İstanbul, 2003.
- Özdemir, Emin. “*Gerçekçilik Üzerine Yargular*”, Türk Dili-Yazın Akımları Özel Sayısı, 349. 1981
- Plehanov, Georgi. “*Sanat Ve Toplumsal Hayat*”, Sosyal Yayınları, 1987
- Suçkov, Boris, *Gerçekçiliğın Tarihi* (Çeviren: Aziz Çalışlar) Adam Yayıncılık, İstanbul 1982
- Uslucan, Fikret, *Orhan Kemal'in Bazı Romanlarında Bir Eleştiri Unsuru Olarak Din*, Journal Of Turkish Studies, 2006.